

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної освіти та психології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

Розвиток фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку
із дислалією у процесі нейропсихологічних занять

Виконала студентка групи СО-4(2)
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Стовбун Ангеліна Олексіївна
Керівник: Галієва О.М.
Рецензент: Майборода І.К.
Нормоконтроль _____Юлія КЛЮЧКОВА

Запоріжжя
2022 р.

РЕФЕРАТ

Бакалаврська робота: 43 с., 20 рис., 60 джерел, 2 додатки.

Об'єкт дослідження: фонематичне сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

Мета роботи: здійснити теоретичний аналіз та провести констатувальний етап дослідження проблеми розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією у процесі нейропсихологічних занять.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація узагальнення); емпіричні (констатувальний експеримент); статистичні (кількісна та якісна обробка даних).

Рівень розвитку мовленнєвої компетентності є одним показників готовності дитини до здобуття освіти у початковій школі. Тому одне із актуальних завдань, яке стоїть перед дошкільними закладами є – розвиток мовлення, яке включає в себе вміння чітко вимовляти звуки, сприймати та розрізняти їх, володіти артикуляційним апаратом, правильно складати речення та вміти висловлювати власні думки. Причому вирішальну роль у процесі засвоєння дошкільниками звукової сторони мовлення відіграє фонематичний слух, одним із основних компонентів якого є фонематичне сприймання. Діти які відстають у розвитку фонематичного сприймання, будуть зазнавати труднощів у процесі навчання: читання, письма, комунікації тощо. Особливого значення проблема розвитку фонематичного сприймання набуває відповідно до дітей старшого дошкільного віку із дислалією. Одним із ефективних засобів цілеспрямованої діяльності є нейропсихологічні заняття.

ПОРУШЕННЯ ЗВУКОВИМОВИ, ФОНЕМАТИЧНЕ СПРИЙМАННЯ,
СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, ДИСЛАЛІЯ, НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНІ
ЗАНЯТТЯ, ФОНЕМАТИЧНІ ПРОЦЕСИ.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Рівень розвитку мовленнєвої компетентності є одним показників готовності дитини до здобуття освіти у початковій школі. Так, у Базовому компоненті дошкільної освіти (Державному стандарті дошкільної освіти) вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей дошкільнят визначено за сіма освітніми напрямками, одним із яких є мовлення дитини. Мовленнєва компетентність, у цьому документі, визначена як здатністю дитини продукувати власні звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних та невербальних засобів. Мовленнєва компетентність включає в себе такі складники: фонетичну, лексичну, граматичну, діалогічну, монологічну [56].

Тому одне із актуальних завдань, яке стоїть перед дошкільними закладами є – розвиток мовлення, яке включає в себе вміння чітко вимовляти звуки, сприймати та розрізняти їх, володіти артикуляційним апаратом, правильно складати речення та вміти висловлювати власні думки [12]. Причому вирішальну роль у процесі засвоєння дошкільниками звукової сторони мовлення відіграє фонематичний слух, одним із основних компонентів якого є фонематичне сприймання. Діти які відстають у розвитку фонематичного сприймання, будуть зазнавати труднощів у процесі навчання: читання, письма, комунікації тощо.

Проблема розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією завжди була в центрі уваги науковців. Так, за даними Т. Мельніченко вивченням змісту понять фонематичного слуху та фонематичного сприймання, їхніх складових, займалися вчені з психології, дефектології, логопедії, нейропсихології, методики навчання мовленню: Т. Ахутіна, О. Білоус, Л. Волкова, Н. Гаврилова, В. Горецький, О. Гвоздєв,

Е. Данілавічюте, Д. Ельконін, М. Жинкін, І. Зимня, Є. Кірілова, Л. Коваль, А. Корнеєв, А. Кушнір, Р. Лалаєва, Р. Левіна, О. Леонтєєв, О. Лурія, Ю. Пінчук, Ю. Рібцун, Є. Соботович, О. Сосновська, В. Тищенко, К. Ушинський, Т. Фотекова, Є. Хомська, Л. Цветкова, Л. Щерба, John E. Bernthal, Nicholas W. Bankson, C. Bartolucci, S. Pierce, D. Streiner, P. Erpel, R. Verman та ін. [32].

Згідно даних І. Брушневської, на залежність розвитку процесу вимови звуків від стану сформованості фонематичного сприймання вказують дослідження з проблеми лінгвістики і психолінгвістики (В. Бельтюков, О. Вінарська, О. Гвоздєв, Д. Ельконін, Л. Журова, Л. Калмикова, Р. Левіна, В. Орфінська, М. Савченко, Є. Соботович, С. Цейтлін) [9].

Особливого значення проблема розвитку фонематичного сприймання набуває відповідно до дітей старшого дошкільного віку із дислалією. Як зазначає Н. Чебану «розлади мовленнєвого розвитку негативно впливають на психічний стан дитини, на формування особистості дитини, викликають специфічні особливості емоційно-вольової сфери, сприяють розвитку негативних якостей характеру, а саме сором'язливості, нерішучості, замкнутості, почуття неповноцінності тощо» [55].

Таким чином, теоретичний аналіз літератури з визначеної проблеми дає підстави визначити певне протиріччя між необхідністю розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку із дислалією та пошуком певних методів вирішення цієї проблеми.

Розв'язання такого протиріччя має досягатися шляхом цілеспрямованої діяльності. Одним із ефективних засобів такої діяльності є нейропсихологічні заняття.

З огляду на останню сформульовану тезу та в результаті критичного огляду проблеми тема бакалаврської роботи визначена в наступній редакції: «Розвиток фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією у процесі нейропсихологічних занять».

Об'єкт дослідження: фонематичне сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

Предмет дослідження: процес розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз та провести констатувальний етап дослідження проблеми розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією у процесі нейропсихологічних занять.

Поставлені завдання:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією у процесі нейропсихологічних занять.

2. Виявити стан розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

3. Розробити цикл нейропсихологічних занять щодо розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, класифікація узагальнення); емпіричні (констатувальний експеримент); статистичні (кількісна та якісна обробка даних).

Методологічне підґрунтя дослідження:

– вчення про вищі психічні функції людини (Л. Виготський, О. Лурія, А. Леонт'єв, Е. Симєрницька, І. Філімонов, Є. Хомська та ін.);

– вчення про структуру дефекту (Л. Виготський);

– вчення структурно-функціональну організацію головного мозку (А. Лурія).

Теоретичне значення роботи полягає в узагальненні наукового матеріалу щодо розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією у процесі нейропсихологічних занять.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробці циклу нейропсихологічних занять щодо розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією.

Апробація результатів дослідження відбулася на III Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 13 травня 2022 р.) «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» (м. Запоріжжя, 13 травня 2022 р.).

Структура роботи. Бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (60 найменувань). Загальний обсяг становить 94 сторінок, з них основний зміст роботи викладено на 49 сторінках.

ВИСНОВКИ

Отже, за результатами дослідження, щодо виявлення стану розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку з дислалією були сформульовані наступні висновки:

1. Поняття «фонематичний слух» та «фонематичне сприймання» не є тотожними. Більшість вчених (А. Богущ, О. Гавриш, Є. Соботович та ін.) розуміє категорію «фонематичний слух» як здатність слуху розпізнавати й розрізняти окремі звуки у слові. Іншу категорію, «фонематичне сприймання», більшість вчених (В. Бондарь, А. Бородіч, Д. Ельконін, Ю. Рібцун, В. Синьов, Є. Соботович, Г. Чиркіна) характеризують як процес прийому, розрізнення звуків у слові, здатність розрізняти фонемати рідної мови, і навіть визначати звуковий склад слова. Окрім того, у процесі диференціації цих понять було виявлено, що категорія «фонематичне сприймання» має більш широке значення. Так, у нашому дослідженні вважаємо доцільним спиратися на визначення, яке дав Є. Соботович: фонематичне сприймання – специфічна мовленнєва дія, яка спрямована на переробку сприйнятої мовленнєвої інформації (в її фізичних характеристиках) в систему мовних знаків і смислів.

2. У результаті вирішення проблеми особливості фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією було визначено: дитинство поділяється 7 періодів, одним із яких є старший дошкільний вік (5–6(7) рік життя дитини); до початку дошкільного періоду дитина у нормі вже практично диференціює всі звуки рідної мови, оволодіває як пасивним, так і активним мовленням; дислалія є порушенням звуковимови (найчастіше шиплячих, свистячих і сонорних) за збереження слуху та іннервації (зв'язку органів і тканин з центральною нервовою системою) мовленнєво-рухового апарату; особливості фонематичного сприймання різняться залежно від основних форм дислалії: від відносної норми до оральної диспраксії.

Виходячи із цих тез згодні із науковцями (Г.В. Бабіна, Н.А. Грасс, Є.Л. Горбенка, О.Л. Жильцової, Р.Є. Левіної, Є.К. Лобачової, Г.Ф. Сергєєвої) про те, що мовлення у дітей старшого дошкільного віку із дислалією не сприяє розвитку чіткого слухового сприймання та контролю.

3. Одним із ефективних засобів розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією є нейропсихологічні заняття; підґрунтям проведення нейропсихологічних занять щодо розвитку фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією є концепція про вищі психічні функції людини.

4. За результатами діагностування щодо виявлення стану розвитку фонематичного сприймання у дітей старшого дошкільного віку з дислалією було зроблено низку узагальнень: у дітей із порушенням фонематичного сприймання виникають труднощі у результаті негативного впливу стійких дефектів вимови та становлення слухових еталонів фонем. Порушена диференціація однієї групи або декілька груп фонем при збереженій здатності до відмінності інших звуків. Фонематичні уявлення, відповідні певним парам приголосних, нечітко диференційовані, при відтворенні серії складів, що містять ці пари, діти припускаються до стійких помилок, а інші серії відтворюються правильно. Діти старшого дошкільного віку із дислалією, знаходяться на низькому рівні фонематичного сприймання.

5. Нейропсихологічні заняття позитивно впливають на розвиток фонематичного сприймання дітей старшого дошкільного віку із дислалією, який дозволяє коректно супроводжувати розвиток дитини, оскільки засвоєння рідної мови протікає запрограмованим шляхом, який заснований на розвитку мозку, та за А. Лурія має зв'язок психічних процесів з певними системами головного мозку. Сприяють вдосконаленню комунікативно – мовленнєвих можливостей старших дошкільників, здібностей довільної

регуляції поведінки, психоемоційної стабільності та поліпшенню показника когнітивного розвитку.